

Ряснянська Альона Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри управління земельними
ресурсами, геодезії та кадастру, Державний
біотехнологічний університет

Луданний Анатолій Іванович,
старший судовий експерт лабораторії
будівельно-технічних досліджень,
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

Опара Олена Сергіївна,
старший судовий експерт лабораторії
будівельно-технічних досліджень,
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

Штерндок Анна Валеріївна,
старший судовий експерт лабораторії
будівельно-технічних досліджень
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

Riasnianska Alona,
Candidate of Economic s]Sciences, Associate
Professor Associate Professor of the Department
of Land Resources Management, Geodesy and
Cadastre State Biotechnology University,
<https://orcid.org/0000-0003-1564-6624>

Ludannyi Anatoly,
Senior Forensic Expert of the Laboratory of
Construction and Technical Research
NSC "ISE named after Adv. Prof. M.S. Bocarius"

Opara Olena,
Senior Forensic Expert of the Laboratory of
Construction and Technical Research
NSC "ISE named after Adv. Prof. M.S. Bocarius"

Sterndock Anna,
Senior Forensic Expert of the Laboratory of
Construction and Technical Research
NSC "ISE named after Adv. Prof. M.S. Bocarius"

**ПРОБЛЕМАТИКА ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ У МЕЖАХ
НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ
THE PROBLEM OF ESTABLISHING COASTAL PROTECTION STRIPS WITHIN
SETTLEMENTS**

Ряснянська А. М., Луданний А. І., Опара О. С.,
Штерндок А. В. Проблематика встановлення
прибережних захисних смуг у межах
населених пунктів. *Український журнал
прикладної економіки та техніки*.
2023. Том 8. № 3. С. 114 – 119.

Riasnianska A., Ludannyi A., Opara O.,
Sterndock A. The problem of establishing
coastal protection strips within settlements.
*Ukrainian Journal
of Applied Economics and Technology*.
2023. Volume 8. № 3, pp. 114 – 119.

У статті проаналізовано основні проблеми щодо встановлення прибережних захисних смуг у межах населених пунктів. Зокрема, було виділено групи проблем за спільними ознаками та причинами їх виникнення, спричинені застарілістю або відсутністю містобудівної та землепорядної документації; проблеми, пов'язані з прилеглими до прибережних захисних смуг земельними ділянками; проблеми, пов'язані з перешкоджанням доступу до водних об'єктів громадян та ті, що пов'язані з недостатнім контролем за станом русл річок. Встановлено, що найпоширенішою проблемою є відсутність актуальних містобудівної та землепорядної документації, таких як генеральний план і проект землеустрою для встановлення (зміни) меж, включаючи населені пункти, проект землеустрою, який визначає території природно-заповідного фонду, інших зон природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, а також земель водного фонду і водоохоронних зон (більшість цих документів 80-90 років минулого століття). Недостатня кількість документації також призводить до втрати природних русл водних об'єктів у деяких місцях як на території територіальних громад, що ускладнює встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Згідно з чинним сучасним законодавством, власники земельних ділянок не мають права володіти цими земельними ділянками. Крім того, значущою проблемою є обмеження доступу громадян до водних об'єктів у населених пунктах. Також у статті проаналізовано базові документи й нормативно-методичні матеріали щодо встановлення прибережних захисних смуг. Наголошено на тому, що такі заходи, як оновлення містобудівної документації, зокрема розробка комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад, проведення інвентаризації земель у межах водних об'єктів та розробка проектів встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг сприятиме вирішенню цих проблем та забезпечить належний порядок використання водних об'єктів.

Ключові слова: прибережні захисні смуги, водоохоронні зони, містобудівна документація, нормативно-правове забезпечення, територіальні громади.

The article analyzes the main problems related to establishing coastal protection strips within the boundaries of settlements. Groups of problems were identified based on standard features and reasons for their occurrence: problems caused by the obsolescence or lack of urban planning and land management documentation; problems related to land plots adjacent to coastal protective strips; problems associated with obstructing citizens' access to water bodies and those associated with insufficient control over the condition of riverbeds. It has been established that the most common problem is the lack of up-to-date urban planning and land management documentation, such as a master plan and a land management project for establishing (changing) boundaries, including settlements, a land management project that defines the territories of the

© Ряснянська Альона Миколаївна, Луданний Анатолій Іванович, Опара Олена Сергіївна,
Штерндок Анна Валеріївна, 2023

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023 рік. Том 8. № 3.

nature reserve fund, other areas of nature protection, health, recreation, historical and cultural, forestry purposes, as well as water fund lands and water protection zones (most of these documents are from the 80-90s of the last century). Insufficient documentation also leads to the loss of natural channels of water bodies in some places, such as on the territory of territorial communities, making it challenging to establish coastal protection strips. According to the current legislation, the owners of land plots do not have the right to own these land plots. In addition, a significant problem is restricting citizens' access to water bodies in settlements. The article also analyzes essential documents and regulatory and methodological materials regarding establishing coastal protection strips. It was emphasized that measures such as the updating of urban planning documentation, in particular the development of comprehensive plans for the spatial development of the territories of territorial communities, conducting an inventory of land within the boundaries of water bodies, and the development of projects for the establishment of water protection zones and coastal protection strips will contribute to the solution of these problems and ensure the proper order of using water objects.

Keywords: *coastal protection strips, water protection zones, urban planning documentation, regulatory and legal support, territorial communities.*

Вступ

Водні ресурси є невід'ємною частиною життя і розвитку суспільства. Їх важливість полягає в багатьох аспектах, окрім забезпечення населення питною водою, що є однією з основних людських потреб: вода також використовується в промисловому виробництві – без надійного доступу до водних ресурсів багато галузей промисловості, включаючи енергетику, сільське господарство, і виробництво, були б обмежені у своєму розвитку. Крім цього, водні екосистеми є важливими для біорізноманіття і підтримують екологічний баланс. Річки й інші водні об'єкти надають життєво важливе середовище для численних видів рослин і тварин. З огляду на ці аспекти можна визнати, що водні ресурси відіграють вирішальну роль у розвитку національного господарства та в забезпеченні життєвих потреб населення. Збереження та раціональне використання цих ресурсів стає необхідністю для сталого розвитку суспільства і збереження природного середовища. Та, на жаль, водні об'єкти часто стикаються із цілим рядом проблем на кшталт забруднення, зневоднення тощо, які законодавство пропонує вирішувати шляхом встановлення навколо таких об'єктів водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Проте при реалізації зазначених заходів виникають певні труднощі, пов'язані з юридичними та земельнопорядковими аспектами.

Дослідженням окремих аспектів встановлення прибережних захисних смуг присвячують свої наукові праці низка вчених. Так, Перегуда Є.В., Мамонтов І.О. вивчають питання правових проблем використання прибережних захисних смуг. Зокрема, вони наголошують на необхідності встановлення кримінальної відповідальності за винесення завідомо неправомірних рішень щодо відчуження земельних ділянок у прибережних захисних смугах [10]. Голян В.А. Сакаль О.В., Каленська О.В. піднімають питання щодо особливостей процесу децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням. Згідно з їхнім дослідженням проблема децентралізації управління природними ресурсами та природокористуванням в Україні полягає також й у формуванні джерел фінансового забезпечення місцевих територіальних громад [9]. Пересоляк В.Ю., Малахова С. розглядають особливості та порядок встановлення прибережних захисних смуг малих річок та струмків у населених пунктах на основі містобудівної документації [11]. Третяк В.М., досліджуючи еволюцію методології формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг, зазначає, що взаємозв'язок рівня управління з масштабом і пріоритетністю проблеми є методологічною основою для побудови вертикальної структури комплексного формування й управління землекористуванням водоохоронних зон та прибережних смуг [12].

Проте в цій галузі постійно приймаються зміни та поправки, зокрема заходи, що слідує в контексті реформи децентралізації, новому адміністративно-територіальному устрою, змін в галузі містобудування та ін., потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті

Основною метою цього дослідження є аналіз основних проблем щодо встановлення прибережних захисних смуг у межах населених пунктів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Згідно зі ст. 60 Земельного кодексу України [2], ст. 88 Водного кодексу України [1] для захисту поверхневих водних об'єктів від забруднення, збереження їх водності, в межах водоохоронних зон встановлюються прибережні захисні смуги вздовж річок, морів, озер, водосховищ та ін. водойм. Ці смуги можуть знаходитися на земельних ділянках різних категорій (за винятком земель морського транспорту). Землі в межах таких захисних смуг можуть перебувати в державній або комунальній власності і можуть використовуватися лише в цілях, визначених відповідно до Земельного кодексу України [2] та Водного кодексу України [1].

У населених пунктах ширина прибережних захисних смуг встановлюється проектами землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів або законодавством України та відображається на комплексному плані просторового розвитку території територіальної громади та генеральному плані самого населеного пункту. Якщо такі документи відсутні або не визначають межі смуг, то їх ширина встановлюється на відстані 100 метрів від урізу води морів, морських заток, лиманів і відповідно до інших параметрів для інших водних об'єктів. Межі прибережних захисних смуг визначаються в землевпорядній та містобудівній документації, а також позначаються на місці за допомогою інформаційних та межових знаків. Ці дані внесені до Державного земельного кадастру як обмеження у використанні земель [2].

Виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад і територіальних громад зобов'язані повідомляти населення та всі зацікавлені організації про рішення, які стосуються меж водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також про водоохоронний режим, що діє на цих територіях. Контроль за створенням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також за дотриманням режиму використання цих територій здійснюється виконавчими комітетами сільських, селищних і міських рад, а також центральним органом виконавчої влади, який відповідає за державний нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього середовища та раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів [1].

Межі водоохоронних зон встановлюється на основі проекту землеустрою, який визначає території природно-заповідного фонду, інших зон природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, а також земель водного фонду та водоохоронних зон. Ці межі встановлюються за винятком випадків, коли їх визначення врегульовано Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» [8], комплексним планом розвитку території громади або генеральним планом населеного пункту. В останніх випадках процедура визначення меж регулюється Земельним кодексом України [2] та законами «Про землеустрій» [6] і «Про регулювання містобудівної діяльності» [8]. Назва, склад і зміст проекту землеустрою визначаються замовником з урахуванням особливостей території, на якій проводиться землеустрій.

Згідно зі ст. 9 Водного кодексу України [1] встановлення та винесення прибережних захисних смуг в природу покладено на районні ради.

Усі питання, пов'язані з прибережними смугами, включаючи їх розміри для різних категорій річок і власність на земельні ділянки, визначені в ст. 88 Водного кодексу України [1]. Ці смуги відведені для захисту водних об'єктів від забруднення та засмічення, для збереження їх водності вздовж річок та інших водойм, що знаходяться в межах водоохоронних зон, а також для унеможливлення випадків самозахоплення земельних ділянок. Важливо зазначити, що прибережні захисні смуги встановлені на ділянках всіх категорій земель у цьому випадку. Починаючи з 24 липня 2021 року була скасована заборона щодо встановлення меж водоохоронних зон в лісах, які виконують важливу водоохоронну роль [3].

Ураховуючи той факт, що інформація про межі водоохоронних зон і прибережних захисних смуг є частиною Державного земельного кадастру і фіксується як обмеження у використанні земель, організація територій прибережних захисних смуг також враховує вимоги Закону України «Про державний земельний кадастр» [5]. Згідно з цим законом інформація про обмеження у використанні земель додається до Державного земельного кадастру на основі різних документів, таких як схеми землеустрою та техніко-економічні обґрунтування використання і охорони земель, проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій земель водного фонду і водоохоронних зон, обмежень у використанні земель і їх режимоутворюючих об'єктів, проекти землеустрою щодо еколого-економічного обґрунтування сівозміни і впорядкування угідь, проекти землеустрою щодо відведення ділянок, технічна документація з землеустрою для встановлення меж ділянки в природі, робочі проекти землеустрою, технічна документація з землеустрою для інвентаризації земель, технічна документація з землеустрою для резервування цінних для заповідності територій і об'єктів, проекти створення територій і об'єктів заповідного фонду та іншої документації з землеустрою [6].

У сучасних умовах в Україні спостерігається ряд проблем, пов'язаних зі встановленням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг. Ці проблеми постали через відсутність необхідної землевпорядної документації. Річки є основними джерелами питної води, проте з розвитком технологій та збільшенням впливу людини на навколишнє середовище зростає загроза забруднення річок шкідливими речовинами, їх засмічення й ерозії берегів.

У цих умовах стає актуальним встановлення прибережних захисних смуг, їх винесення в натуру (на місцевість) і дотримання відповідних норм щодо діяльності в цих зонах.

Окрім того, багато земельних ділянок, які прилягають до річок, не мають відповідних юридичних документів, що ускладнює можливість надати їх власникам правовий статус для встановлення необхідних обмежень, таких як прибережні захисні смуги. Також в останні роки спостерігається зростання розмірів багатьох населених пунктів, особливо навколо міст і рекреаційних зон, що також ускладнює процес оформлення необхідної документації для визначення прибережних захисних смуг.

Отже, для запобігання негативного впливу на екологічну ситуацію та створення сприятливого режиму для річок, потічків, струмків, ставків, озер, водосховищ, уникнення їх забруднення, засмічення та інших негативних процесів, важливо встановити прибережні захисні смуги вздовж них. Це допоможе забезпечити нормальний режим для цих водних об'єктів.

Перелік базових документів і нормативно-методичних матеріалів щодо встановлення прибережних захисних смуг включає (рис. 1):

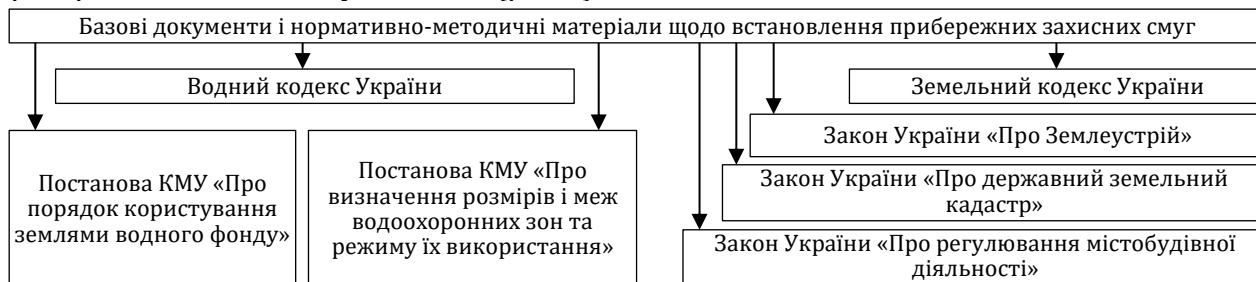

Рис. 1. Базові документи і нормативно-методичні матеріали щодо встановлення прибережних захисних смуг

Ці документи визначають цілі встановлення прибережних захисних смуг, розміри таких зон, правила їх використання та органи, які мають право розпоряджатися цими зонами.

При розгляді питання встановлення прибережних захисних смуг в населених пунктах було виявлено проблеми, пов'язані з формуванням та використанням прибережних захисних смуг в межах населених пунктів. Ці проблеми умовно можна розділити на групи за спільними ознаками та причинами їх виникнення (рис. 2). Важливо зауважити, що деякі з цих проблем можуть бути результатом інших, тому вирішення вимагає комплексного підходу.

У населених пунктах великою проблемою є відсутність актуальної містобудівної та землепорядної документації, такої як генеральний план і проект землеустрою для встановлення (зміни) меж, включаючи населені пункти, проект землеустрою, який визначає території природно-заповідного фонду, інших зон природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, а також земель водного фонду і водоохоронних зон. Більшість цих документів датуються 80-90 роками минулого століття і складаються, в основному, з графічних матеріалів.

Брак документації також призвів до того, що у деяких місцях природне русло водних об'єктів було втрачено, як на території територіальних громад, так і в населених пунктах, що ускладнює встановлення прибережних захисних смуг. Власники земельних ділянок згідно з чинним сучасним законодавством не мають права володіти цими земельними ділянками. У таких випадках потрібно розробляти окремі проекти відведення, або одночасно з встановленням прибережних захисних смуг розробляти містобудівну документацію, що є досить витратною і ресурсомісткою процедурою. Більшість місцевих громад зазвичай не мають достатніх фінансових ресурсів для проведення таких робіт.

Також вагомою проблемою є перешкоджання доступу до водних об'єктів громадянами в населених пунктах. Проте 21 лютого 2020 р. вступив у дію Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення безперешкодного доступу громадян до узбережжя водних об'єктів для загального водокористування», який був прийнятий з метою створення належних цивілізованих умов для здійснення громадянами загального водокористування, усунення зловживань правом користування прибережними захисними смугами та пляжними зонами з боку юридичних та фізичних осіб, яким надано це право [4].

Зокрема, зміни до Водного кодексу України [1] передбачають доповнення ст. 47 положенням, що забороняє обмеження загального водокористування у зв'язку з наданням прибережних захисних смуг (пляжних зон) в користування юридичним або фізичним особам.

До статті 88 Водного кодексу України [1] та статті 60 Земельного кодексу України [2] внесено положення щодо гарантування громадянам безперешкодного і безоплатного доступу

до узбережжя морів, морських заток, лиманів та островів у внутрішніх морських водах у межах пляжних зон, а також до узбережжя річок, водойм та островів для загального водокористування (крім земель та зон, визначених законодавством). Також цей закон визначає, що перешкоджання такому доступу є підставою для припинення права користування землями прибережних захисних смуг, якщо таке право надане юридичним або фізичним особам.

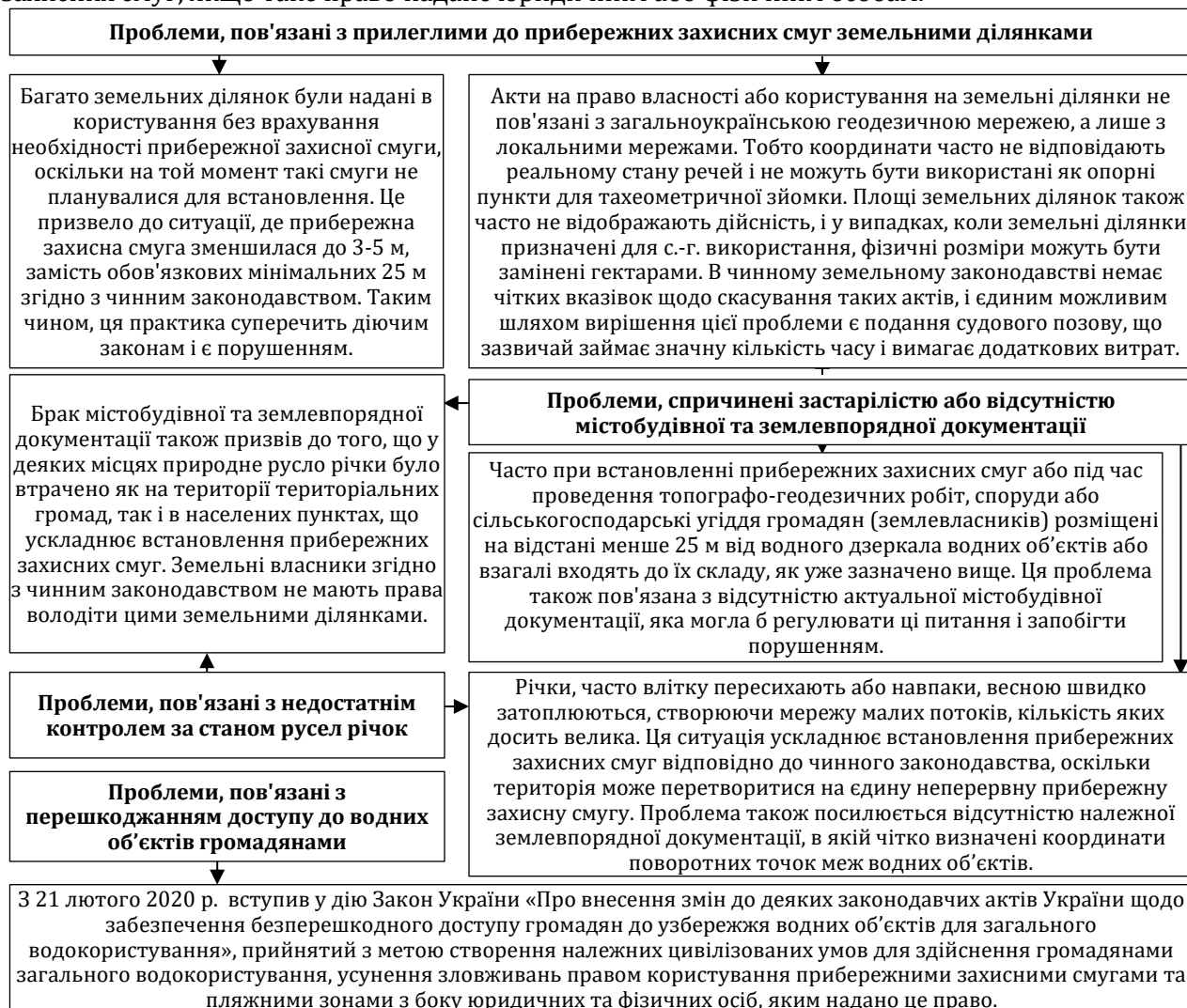

Рис. 2. Проблеми, пов'язані з формуванням та використанням прибережних захисних смуг в межах населених пунктів

Розробка містобудівної та землепорядної документації сприятиме систематизації наявної забудови і розміщення земельних ділянок, а також надасть змогу коректно планувати майбутні обставини. З наявністю нової документації громадяни зможуть легалізувати свої земельні ділянки, а інвентаризація допоможе впорядкувати земельні угіддя, що виникли внаслідок зміни русла річки або з інших причин, і використовувати їх належним чином.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Аналіз показав, що до основних проблем щодо встановлення прибережних захисних смуг у межах населених пунктів відносяться: проблеми, спричинені застарілістю або відсутністю містобудівної та землепорядної документації; проблеми, пов'язані з прилеглими до прибережних захисних смуг земельними ділянками; проблеми, пов'язані з перешкоджанням доступу до водних об'єктів громадян та з недостатнім контролем за станом русел річок. Проте такі заходи як оновлення містобудівної документації, зокрема розробка комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад, проведення інвентаризації земель у межах водних об'єктів та розробка проектів встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг сприятиме вирішенню цих проблем та забезпечить належний порядок використання водних об'єктів. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні та оцінці реалізованих заходів щодо встановлення водоохоронних зон, зокрема прибережних захисних смуг на території територіальних громад України.

Література

1. Водний кодекс України: Закон України № 213/95-ВР від 06 червня 1995 р. № 24. ст. 189.
2. Земельний кодекс України: Закон України № 2768-III від 25 жовтня 2001 р. № 3-4. ст. 27.
3. Про визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму їх використання: Постанова КМУ № 486 від 8 травня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-96-p#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення безперешкодного доступу громадян до узбережжя водних об'єктів для загального водокористування: Закон України від 21 лютого 2020 р. № 51. ст.380.
5. Про державний земельний кадастр: Закон України від 07 липня 2011 р. № 8. ст.61.
6. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 р. 2003. № 36. ст.282.
7. Про порядок користування землями водного фонду: Постанова КМУ № 502 від 13 травня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-96-p#Text>.
8. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. №34. ст.343.
9. Голян В.А. Сакаль О.В., Каленська О.В. Особливості процесу децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням. *Економічний вісник університету*. 2016. Випуск 29(1). С. 81-88.
10. Перегуда Є.В., Мамонтов І.О., Дьомін М.М. До питання про правові проблеми використання прибережних захисних смуг. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2016. Випуск 46. С. 133-137.
11. Пересоляк В.Ю., Малахова С.О. Особливості встановлення прибережних захисних смуг малих річок і струмків у населених пунктах (на прикладі Закарпатської області). *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Випуск 23.18. С. 67-72.
12. Третяк В.М., Кравчук Т.Ю., Юсипенко О.М. Еволюція методології формування землекористування водоохоронних зон і прибережних смуг. *Збалансоване природокористування*. № 4. 2020. С. 42-49.

References

1. Vodnyy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy. (1995). [Water Code of Ukraine: Law of Ukraine]. № 213/95-VR dated June 6, 1995.
2. Zemel'nyy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy. (2001). [Land Code of Ukraine: Law of Ukraine]. № 2768-III dated October 25, 2001.
3. Pro vyznachennia rozmiriv i mezh vodookhoronnykh zon ta rezhyму ikh vykorystannia: Postanova KМУ. (1996). [On determining the size and boundaries of water protection zones and the regime of their use: Resolution of the CMU]. № 486 dated May 8, 1996. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-96-p#Text>.
4. Pro vnesennia zmin do deiaknykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo zabezpechennia bezpereshkodnoho dostupu hromadian do uzberezhzhia vodnykh ob'iektiv dlia zahal'noho vodokorystuvannia: Zakon Ukrainy. (2020). [On making changes to some legislative acts of Ukraine on ensuring unimpeded access of citizens to the coast of water bodies for public water use: Law of Ukraine]. № 51. st.380 dated February 21, 2020.
5. Pro derzhavnyy zemel'nyj kadastr: Zakon Ukrainy. (2011). [On the state land cadastre: Law of Ukraine]. № 8. st.61 dated July 7, 2011.
6. Pro zemleustrij: Zakon Ukrainy. (2003). [On land management: Law of Ukraine]. № 36. st.282 dated May 22, 2003.
7. Pro poriadok korystuvannia zemliamy vodnoho fondu: Postanova KМУ. (1996). [On the procedure for the use of water fund lands: CMU Resolution]. № 502 dated May 13, 1996. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-96-p#Text>.
8. Pro rehuliuвання mistobudivnoi diial'nosti. Zakon Ukrainy. (2011). [On regulation of urban planning activities: Law of Ukraine]. №34. st.343 dated February 17, 2011.
9. Holian, V.A. Sakal', O.V., Kalens'ka, O.V. (2016). «Peculiarities of the decentralization process in the system of management of natural resources and nature use». *Ekonomichnyy visnyk universytetu*. Issue 29(1). pp. 81-88.
10. Perehuda, Ye.V., Mamontov, I.O., D'omin, M.M. (2016). «To the question of the legal problems of the use of coastal protective strips». *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. Issue 46. pp. 133-137.
11. Peresoliak, V.Yu., Malakhova, S.O. (2013). «Peculiarities of establishing coastal protection strips of small rivers and streams in populated areas (on the example of Zakarpattia region)». *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*. Issue 23.18. pp. 67-72.
12. Tretiak, V.M., Kravchuk, T.Yu., Yusyenko, O.M. (2020). «Evolution of the methodology of formation of land use of water protection zones and coastal strips». *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*. № 4. pp. 42-49.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2023 р.